

С. М. Шевчук,
ад'юнкт, Національний університет цивільного захисту України,
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0002-2742-4084>

DOI: 10.32702/2306-6814.2026.2.405

РОЛЬ І МІСЦЕ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЖЕЖНОЇ ТА ТЕХНОГЕННОЇ БЕЗПЕКИ У МЕХАНІЗМІ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВОЮ

S. Shevchuk,
PhD Student, National University of Civil Protection of Ukraine

THE ROLE AND PLACE OF THE SYSTEM OF ENSURING OF FIRE AND TECHNOLOGICAL
SECURITY IN THE MECHANISM OF THE STATE

У статті визначено роль і місце системи забезпечення пожежної та техногенної безпеки у механізмі управління державою. Зокрема, охарактеризовано сутність та зміст механізму держави; визначено місце системи забезпечення безпеки у надзвичайних ситуаціях у державному механізмі; виокремлено системну природу механізму забезпечення безпеки в галузі цивільного захисту, захисту населення та територій від надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру.

Показано, що розвиток суспільних відносин у різних сферах життєдіяльності суспільства та держави, ускладнення політичних, соціальних та економічних процесів характеризуються різними протиріччями, пов'язаними з переслідуванням державами певних інтересів у тій чи іншій сфері. Через державний апарат, його органи держава здійснює покладені на неї завдання, чинить помітний вплив на стабілізацію та розвиток суспільного життя, сприяє поглибленню демократії та організованості в країні, процвітанню та благополуччю населення. У певних випадках владні державні функції можуть здійснювати і недержавні організації, якщо вони на те уповноважені державою.

Підкреслено, що функції держави реалізуються через державний механізм, невід'ємною частиною якого у більшості держав у сучасних умовах є системи забезпечення безпеки, у тому числі у сфері захисту населення та територій від надзвичайних ситуацій.

Зазначено, що поняття "система забезпечення безпеки у надзвичайних ситуаціях" включає два основні аспекти: наявність відповідних структур та певного процесу прийняття і реалізації рішень з цих питань. Система забезпечення безпеки в надзвичайних ситуаціях є механізм, що дозволяє перетворити прийняту державою стратегію щодо забезпечення безпеки населення та територій у надзвичайних ситуаціях, а також у галузі цивільного захисту та забезпечення пожежної безпеки у скоординовану діяльність конкретних відомств, громадських об'єднань та громадян.

Визначено, що механізм забезпечення безпеки в галузі цивільного захисту, захисту населення та територій від надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру та забезпечення пожежної безпеки є системою, що визначає порядок діяльності законодавчої, виконавчої та судової влади, державних, громадських та інших організацій та об'єднань та громадян у контексті забезпечення безпеки країни.

The paper defines the role and place of the system of ensuring of fire and technological security in the mechanism of the state. In particular, the essence and content of the mechanism of the state are characterized; the place of the security system in emergencies in the state mechanism is determined; the system nature of the mechanism of ensuring of security in the field of civil protection, protection of the population and territories from natural and man-made emergencies is allocated.

It is shown that the development of social relations in various spheres of life of society and the state, complications of political, social and economic processes are characterized by various contradictions associated with the persecution by states of certain interests in a particular sphere. Through the state apparatus, its bodies, the state carries out its tasks, has a noticeable impact on the stabilization and development of public life, contributes to the deepening of democracy and organization in the country, prosperity and well-being of the population. In certain cases, governmental functions can be carried out by non-governmental organizations, if they are authorized by the state.

It is emphasized that the functions of the state are realized through the state mechanism, an integral part of which in most states in modern conditions are security systems, including in the field of protection of the population and territories from emergencies.

It is specified that the concept of "security system in emergencies" includes two main aspects: the availability of appropriate structures and a certain process of making and implementing decisions on these issues. The emergency security system is a mechanism that allows to transform the strategy adopted by the state to ensure the security of the population and territories in emergencies, as well as in the field of civil protection and fire security into the coordinated activities of specific departments, public associations and citizens.

It is determined that the mechanism of ensuring security in the field of civil protection, protection of the population and territories from natural and man-made emergencies, ensuring fire security is a system that determines the procedure for the activities of the legislative, executive and judicial authorities, state, public and other organizations and associations and citizens in the context of ensuring of the security of the country.

Ключові слова: механізм управління державою, система, пожежна та техногенна безпека, надзвичайні ситуації.

Keywords: state mechanism, system, fire and technological security, emergencies.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Міжнародна обстановка, а також ситуація нестабільності в окремих галузях промисловості, що склалася в Україні на даний момент, показують, що не менш важливими, крім загроз військового характеру, тероризму та економічних криз, є загрози, що проявляються у вигляді надзвичайних подій, та викликані природними або техногенними факторами. Таким чином, інтереси забезпечення безпеки та комплексний підхід до запобігання загроз надзвичайного характеру є одним із найбільш актуальних напрямів у діяльності сучасної держави, і вимагають одноманітного підходу у правовому регулюванні питань безпеки. Вищезазначене обумовлює актуальність обраної теми дослідження.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Протягом останніх років питання забезпечення пожежної та техногенної безпеки досліджувалися численними вченими, зокрема, такими, як: О. Андріюк, В. Бабас, В. Романюк, Т. Парпан, та ін.

Однак все ще невирішеними залишаються питання з'ясування ролі та місця системи забезпечення пожежної та техногенної безпеки у механізмі держави.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою роботи є визначення ролі та місця системи забезпечення пожежної та техногенної безпеки у механізмі управління державою.

Для досягнення поставленої мети в роботі пропонується поставити та вирішити такі завдання:

- охарактеризувати сутність та зміст механізму держави;
- визначити місце система забезпечення безпеки у надзвичайних ситуаціях у державному механізмі;
- виокремити системну природу механізму забезпечення безпеки в галузі цивільного захисту, захисту населення та територій від надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Держава є головним суб'єктом забезпечення безпеки виходячи з її сутності: держава здійснює свої функції у сфері забезпечення безпеки через органи законодавчої, виконавчої та судової влади; законодавча влада від імені держави розробляє та вводить у дію систему правових норм, що регулюють суспільні відносини у сфері безпеки; вищі державні органи визначають основні напрямки діяльності всіх органів державної влади та місцевого самоврядування в цій галузі, формують або перетворюють органи забезпечення безпеки та механізм контролю та нагляду за їх діяльністю, виділяють їм відповідні сили та засоби [1; 4].

Функції держави реалізуються через державний механізм, невід'ємною частиною якого у більшості держав у сучасних умовах є системи забезпечення безпеки, у тому числі у сфері захисту населення та територій від надзвичайних ситуацій. Розвиток суспільних відносин у різних сферах життєдіяльності суспільства та держави, ускладнення політичних, соціальних та економічних процесів характеризуються різними протиріччями, пов'язаними з переслідуванням державами певних інтересів у тій чи іншій сфері. Переслідувані інтереси багато в чому зумовлені намірами однієї держави чи групи держав займати домінуюче становище у сферах геополітики та економіки, що мають стратегічне значення. Разом із тим, для зазначених явищ слід вважати характерним високий ступінь схильності до загроз різного виду, оскільки процеси, спрямовані на реалізацію заходів для досягнення тих чи інших державних інтересів, відбуваються, як правило, у взаємодії з навколишнім середовищем, що включає в себе як сприятливі, так і несприятливі умови. Ця обставина багато в чому визначає прояв підвищеного інтересу держави до стану захищеності від різноманітних загроз, що мають різні джерела походження, та здатні впливати на всі сфери життєдіяльності [2; 5].

Здійснюючи свої функції, держава постає як особливий і дуже складний соціальний механізм, який діє у певних організаційних формах і спирається певні методи здійснення влади.

Зазвичай під "механізмом" розуміється система, пристрій, що визначає порядок якогось виду діяльності. Тобто при буквальному тлумаченні термін "механізм" розуміється як певна система, що забезпечує функціонування чогось цілого.

Механізм держави у різні епохи розвитку цивілізованого суспільства мав неоднакову структуру та функції. Це пояснюється економічними і соціальними причинами, національним складом населення держави, розмірами її території, географічним становищем та іншими чинниками. Еволюціонуючи та розвиваю-

чись, людське суспільство створювало такі державні органи, які загалом забезпечували його нормальне функціонування.

Як складна соціально-політична система організації громадської влади, держава для реалізації своїх завдань і функцій не може існувати, не спираючись на певний управлінський апарат, здатний, крім іншого, примушувати до виконання прийнятих державних рішень [1-3].

У середині XX століття починає проводитися розмежування між політичною системою суспільства та механізмом держави. Розробляється окрема концепція політичної організації чи політичної системи суспільства, і з механізмом держави починають асоціювати ті інститути, які безпосередньо відносяться до держави.

Структурований апарат громадської влади складається з різних державних органів, установ, організацій та інших елементів, які, взаємодіючи між собою, в сукупності представляють цілісний механізм, що злагоджено функціонує. Причому зазвичай це цілісна, ієрархічно побудована система державних органів, установ і служб. Невипадково механізм держави нерідко отожднюється з державним апаратом.

Саме в основних компонентах механізму держави найвиразніше проявляється структура, "внутрішня організація" держави [2; 3].

Проте в науці дотепер відсутня єдність поглядів щодо визначення змісту правової категорії "механізм держави". В літературі поняття "механізм держави" перестав бути однозначним. Існують різні точки зору щодо співвідношення понять "механізм держави" та "державний апарат". Іноді розрізняють поняття "механізм держави" та "державний механізм". У ряді робіт можна зустріти поняття "механізм державної влади", "державно-правовий механізм", "конституційний механізм", "механізм державності".

Структурне та функціональне розмаїття державного механізму дозволяє виділити його найбільш загальні та суттєві ознаки, характерні для переважної більшості держав минулого та сучасності.

По-перше, це складна цілісна ієрархічна система державних органів, організацій, установ та інших елементів. Цілісність її забезпечується єдиними принципами організації та діяльності державних органів та установ, єдиними завданнями та цілями їх діяльності.

По-друге, первинними структурними частинами (елементами) механізму є державні органи та установи, які перебувають у тісному взаємозв'язку при здійсненні своїх безпосередніх владних функцій. Державні органи пов'язані між собою початками субординації та координатії.

По-третє, механізм держави складається з людей, державних службовців, чиновників, іноді їх називають управлінцями, які спеціально займаються управлінням (законотворчістю, виконанням законів, їхньою охороною від порушень).

По-четверте, функції всіх ланок державного апарату забезпечуються організаційними та фінансовими засобами та коштами.

По-п'яте, задля забезпечення державних владних цілей і завдань державний механізм має безпосередні знаряддя (установи) примусу.

По-шосте, механізм держави покликаний надійно гарантувати та охороняти законні інтереси та права своїх громадян. Сфера владних повноважень державних органів обмежується правом, що має максимально забезпечувати гармонійні, справедливі відносини між державою та особистістю.

По-сьоме, за допомогою механізму практично здійснюється влада та виконуються функції держави. Механізм держави є основним суб'єктом здійснення державної влади [4; 5].

Через державний апарат, його органи держава здійснює покладені на неї завдання, чинить помітний вплив на стабілізацію та розвиток суспільного життя, сприяє поглибленню демократії та організованості в країні, процвітанню та благополуччю населення. У певних випадках владні державні функції можуть здійснювати і недержавні організації, якщо вони на те уповноважені державою.

Поняття "система забезпечення безпеки у надзвичайних ситуаціях" включає два основні аспекти: наявність відповідних структур та певного процесу прийняття і реалізації рішень з цих питань. Система забезпечення безпеки в надзвичайних ситуаціях є механізм, що дозволяє перетворити прийняту державою стратегію щодо забезпечення безпеки населення та територій у надзвичайних ситуаціях, а також у галузі цивільного захисту, забезпечення та пожежної безпеки у скоординовану діяльність конкретних відомств, громадських об'єднань та громадян [2; 4].

Виходячи із загальної теорії систем, яка дозволяє виділити відмітні ознаки будь-якої системи як "єдності певних елементів" у порівнянні з простою їх сукупністю виділяють важливу особливість, яка передбачає, що у системи присутні функції, якої немає у складових її частин. У цьому нові функції властиві саме зв'язкам між елементами системи, а не самим елементам. Звісно ж, що система забезпечення безпеки в галузі цивільного захисту, захисту населення та територій від надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру повною мірою має ці системні ознаки.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Таким чином, механізм забезпечення безпеки в галузі цивільного захисту, захисту населення та територій від надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру та забезпечення пожежної безпеки є системою, що визначає порядок діяльності законодавчої, виконавчої та судової влади, державних, громадських та інших організацій та об'єднань та громадян у контексті забезпечення безпеки країни.

Література:

1. Балябас В. Державне управління процесом становлення і розвитку пожежно-рятувальної служби України. Ефективність державного управління. 2012. Вип. 30. С. 248—252.
2. Волошин С.М. Стан, проблеми та пріоритети нормативно-правового забезпечення МНС України. Надзвичайна ситуація. 2000. № 4. С. 23—26.

3. Парпан Т.В. Сучасний стан правового регулювання пожежної безпеки в Україні. Право і суспільство. № 6-2. 2013. С. 225—229.

4. Романюк В.П., Андріюк О.П., Володченко Н.В. Структурно-функціональна модель механізму регулювання екологічної безпеки під час надзвичайних ситуацій воєнно-техногенного походження. Геоінженерія. Серія: екологія та охорона праці. Вип. 3, 2020. С. 26—34.

5. Федорчак В.В. Структурно-функціональний синтез державного управління ризиками виникнення надзвичайних ситуацій. Інвестиції: практика та досвід. 2020. № 10. С. 93—95.

References:

1. Baliabas, V. (2012), "Public administration of the process of formation and development of the fire and rescue service of Ukraine", *Efektivnist derzhavnoho upravlinnia*, vol. 30, pp. 248—252.
 2. Voloshyn, S.M. (2000), "Status, problems and priorities of regulatory support of the Ministry of Emergencies of Ukraine", *Nadzvychaina sytuatsiia*, vol. 4, pp. 23—26.
 3. Parpan, T.V. (2013), "Structural and functional model of the mechanism of environmental security regulation during emergencies of military-technogenic origin", *Pravo i suspilstvo*, vol. 6-2, pp. 225—229.
 4. Romaniuk, V.P., Andriuk, O.P. and Volodchenko, N.V. (2020), "Strukturno-funktsionalna model mekhanizmu rehuliuвання ekolohichnoi bezpeky pid chas nadzvychainykh sytuatsii voienno-tekhnohennoho pokhodzhennia". *Heoinzhenieria. Seria: ekolohiia ta okhrona pratsi*, vol. 3, pp. 26—34.
 5. Fedorchak, V.V. (2020), "Structural and functional synthesis of public administration of emergency risks", *Investysii: praktyka ta dosvid*, vol. 10, pp. 93—95.
- Стаття надійшла до редакції 09.01.2026 р.*

<https://nayka.com.ua>

Електронне фахове видання

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ
удосконалення та розвиток

Виходить 12 разів на рік

включено до переліку наукових фахових видань України
з питань **ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ**
(Категорія «Б»)

Наказ Міністерства освіти і науки України
від 28.12.2019 №1643

Спеціальність 281

e-mail: economy_2008@ukr.net

viber: +38 050 3820663